

Велика Ордузь, великі прутняки

А. В. Шмалько

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

*Випуск 4. Спеціальне видання: *Rossia et Britannia:**

Імперії та нації на окраїнах Європи.

– Харків: Новий Вид, 2001. – С. 237-244.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4–87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

ВЕЛИКА ОРДУСЬ, ВЕЛИКІ ПРУТНЯКИ...

Зайчик Х. ван. Дело жадного варвара. /
Пер. с кит. Е.И.Худенькова, Э.Выхристюк. — СПб.: Азбука, 2000. — 288 с.
Зайчик Х. ван. Дело независимых деревней. /
Пер. с кит. Е.И.Худенькова, Э.Выхристюк. — СПб.: Азбука, 2001. — 352 с.

Чи знаєте ви, що таке великі прутняки? Ні, ви не знаєте, що таке великі прутняки! Нічого й казати про Ордузь — ця імперія поки що не позначена на мапах. Але до того, здається, поступово йде.

З прутняками простіш — це не що інше, як стеблини прутняка коноплеволистого, дуже гнучкі та зручні для виховання підданих. Прутняки бувають не тільки великі — малі також, кому які присудять. Ні, не в далекі Середні віки — зараз, хоч і не в нашій реальності, а як раз у віртуальному світі великої Ордузі — держави, яку створив у своїй уяві таємничий «радянсько-китайський письменник» Хольм ван Зайчик. Хто саме ховається під цією маскою, невідомо нікому, навіть Вячеславу Михайловичу Рибакіну, в свій час — лауреату Держпремії РФСР за сценарій фільму «Листи мертвої людини», і одночасно — відомому вченому-китаїсту. Хай це й для нас лишається таємницею, тим більше, що куди цікавіший не автор, а створений ним в популярному зараз жанрі «альтернативної історії» світ. З під радянсько-китайського пера вже вийшли три романи про цю вигадану державу, які користуються чималою популярністю в сучасній Росії. Перед нами ще один варіант російської Утопії, хоч і дещо дивний, але, якщо придивитися, дуже логічний. Треба ще раз підкреслити — це саме Утопія, а не її протилежність. Віртуальна Ордузь створювалася, як зразок сучасного Біловоддя-Кітежа, де майже всі щасливі. Як сказано у передмові до одного з романів, «*это мир, где все СООБРАЗНО*».

Що означає це дуже амбівалентне слово, легко пояснити ще однією цитатою, хоч і не дуже приємною в усіх відношеннях:

«Малые прутняки начали свое неумолимое движение и стремительно вошли в соприкосновение с задницей. Вразумляемая издала сообразный вопль.»

Тож, у великій Ордузі все «сообразно», але цикл романів загадко-

вого ван Зайчика цікавий не тільки описом прутняків. Вперше за багато років російський (себто «радянсько-китайський») автор присвятив цілий роман Україні. Зрозуміло, в світі Ордусі і Україна трохи інша, але...

Але по порядку.

1.

Альтернативний світ виник в уяві ван Зайчика досить просто. Автор лише припустив, що хан Сартак, син Батия та побратим Олександра Невського, не помер в молоді роки, отруєний своїм дядьком Берке, а прожив довге і плідне життя, забезпечив братній союз між Ордою та Руськими князівствами. Поступово виникла федеративна держава, яка зуміла об'єднати всі землі колишньої імперії Чингісхана, включаючи й Китай. Звідти назва Ордусь (Орда-Русь). Наприкінці XX століття саме ця культурна, цивілізована Ордусь протистоїть жадібним та підступним «західним варварам».

...Чути, чути дзвін бубенців здалеку – зі сторінок монографій Льва Гумільова, романів Балашова, і навіть зі шпальт деяких газет... Але не про це зараз мова.

Наскільки взагалі була можливою така Ордусь? Зрозуміти це допомагає сам автор, коли пригадує деякі епізоди її віртуальної історії. Він пише про перемогу військ князя Дмитра та хана Мамає над поляками та литовцями, а також згадує про перенесення столиці Орусі в місто Казань. Як ми бачимо, реальна історія не дуже відрізняється від вигаданої. Незважаючи на союз між Руссю та Ордою, монголо-татарська держава десь у XIV столітті все одно розпалася на окремі улуси, інакше би не виникла фігура Мамає, як відомо, навіть не Чингізиди і не хана, а темніка-узурпатора, який контролював лише правий берег Волги. Більш того, розпад Орди продовжувався, інакше не була б заснована Казань (в нашій реальності – ханом Хаджи-Гіреєм, вихідцем з Кримського ханства). Тож, в альтернативному варіанті ван Зайчика Русь допомогла своєму союзнику – Казані – об'єднати улуси і відновити державу Чингісхана. А чим в нашій реальності була боротьба Москви з Великою Ордою, Казанню, Кримом та Сибіром, як не бійкою улусів Золотої Орди за те, хто саме відновить монголо-татарську імперію? Тому ніяк не дивно, що саме в Москві на початку XVI століття (вперше при вінчанні на княжіння Дмитра Івановича, внука Івана III) виник титул «Царь Право-

славний». Такий звичний для нас, тоді він сприймався як «Хан Православний», бо «царями» звали владик біблейських, владик «казкових» країн (Індії, Китаю) — та татарських ханів. Тому ван Зайчику не треба було вигадувати назву «Ордусь» — «Царство Русское» означає практично те ж саме. В альтернативному варіанті улуси об'єднала не Москва, а Казань з російською допомогою, що дозволило зробити це швидше та взяти більше — аж до Китаю. Принципово нічого не змінилося, тільки (чому би ні?) черговий Хан Православний переніс свою резиденцію з Казані (не з Москви) в місто, засноване ще Олександром Невським — Александрію на Неві. Між іншим, місто поряд з сучасним Петербургом і справді було засноване, але не Олександром, а його братом Андрієм. Можливо, в альтернативному варіанті Невський, пославши на брата вісько Неврюя, прихопив ще й це місто, відповідно («сообразно») змінивши його назву.

Тож, нічого неможливого в існуванні Ордусі нема. Але російсько-татарський симбіоз — лише частина вигаданого ван Зайчиком варіанту історії. Цивілізація Ордусі має же одну складову частину — китайську.

2.

Китайський вплив пов'язаний з тим, що саме Китай — головна частина колишньої монголо-татарської імперії. Автор виходить з відомого історичного досвіду: усі завойовники рано чи пізно підпадали під вплив китайської цивілізації. Так сталося і в Ордусі, татарські стандарти якої досить швидко змінилися на стандарти Піднебесної. Чи відбулося б так насправді, судити важко, але якщо пригадати, чим стала монгольська імперія Юань вже через півстоліття, то можна припустити, що й в цьому варіанті ван Зайчик має рацію.

Китайські реалії Ордусі прописані докладно та з великим знанням справи. Пригадаємо, що Вячеслав Рибаків, той, що не має відношення до таємничого ван Зайчика, — блискучий китаїст, який став відомий своєю працею над перекладом карного кодексу династії Тан. Не дивно, що в Ордусі саме той кодекс і діє — разом з великими та малими прутняками, храмами Конфуція та Будди, китайськими назвами усіх посад, звичаями, адміністративним поділом та державною китайською (ханьською) мовою. Зрозуміло, можна й здивуватися, що в цивілізованій державі, яка вже посилає кораблі в космос, існує абсолютна монархія та діють середньовічні закони. Автор охоче

пояснює – такі порядки більш «сообразні» щодо людини, ніж західні конституції та Habeas corpus act. І справді, навіщо людини цей акт? Герої роману неодноразово підкреслюють, що всі так звані «демократичні свободи» лише заважають людям, без цієї «западенщини» значно легше побудувати справедливе суспільство. В Ордусі це суспільство вже майже побудоване. Смертної кари немає, діють різні форми соціальної допомоги, робочий день – лише п'ять годин, залізничників карають навіть за те, що пасажирка застудилася під час подорожі... От, правда, прутняки – разом з круговою відповідальністю всіх родичів за провину одного... Але ніхто в Ордусі з цього приводу не ображається, а на зауваження усіляких «західних варварів» відповідає з подивом. Зрозуміло, великі прутняки швидше доведуть до розуму усіляких хуліганів та інших злодіїв. Тим більше, по багатьом злочинам в Ордусі й суду немає – все успішно вирішує Управління етичного надзору, себто прокуратура. Навіщо витрачати час на усіляких присяжних?

Тож, китайські порядки, китайські закони, китайська мова... Зрозуміло, можна знов-таки здивуватися, чому гуманна влада Ордусі примушує всіх підданих, серед яких є слов'яни, мешканці Середньої Азії, Кавказу, користуватися саме китайською мовою замість рідної – разом з старовинними китайськими законами. Чи не більш «сообразно» було б дозволити мусульманам судитися за законами шаріата, а слов'янам – хоча б за Правдою Ярослава? Та й ті ж прутняки... Але автор впевнений, що «сообразні» прутняки дуже подобаються ордусянам. Правда, не всім. Українцям, як з'ясувалося, не дуже.

3.

Україна в альтернативному світі ван Зайчика теж досить дивна. Вона має назву Асланів (саме так, з «і»), знаходиться десь на південь від Александрії-Петербургу та ще й населена віруючими мусульманами. Може, це взагалі ніяка не Україна? І справді, дивно читати про добрих асланівців, які вітають один одного «здоровеньки саям.» Але, з іншого боку, асланівці в романі, незважаючи на «саям», розмовляють непоганою українською (автор, судячи з усього, добре знає не тільки китайську мову), мають прізвіща Нечипорук, Зозуля, Кумган, в центрі міста стоїть пам'ятник національному поету Тарсуну Шефчи-заде, поряд височать Карпати, і взагалі, «Аслан» в перекладі означає «Лев». Так що перед нами така-собі альтернативна Україна-Львів. Щодо

ісламу, то, як можна зрозуміти з деяких натяків, в ході боротьби Ордусі з османами за територію Великого князівства Литовського українські землі на деякий час підпали під владу Порти і розділили долю гордих албанців (з якими, між іншим, їх в романі порівнюють). Не будемо ображатися – росіяни-конфуціанці виглядають в романі не менш дивно. Тим більше автор усіляко підкреслює свою симпатію до асланівців. «*Какое красивое наречие!*» – каже один з героїв роману, слухаючи асланівську мову. Інший персонаж, побачивши синьо-жовті асланівські кольори, роздумує: «*Наверное, это символизирует Землю и Небо. В высшей степени благородное и сообразное сочетание.*» Асланівці в романі привітні, гостинні, дуже люблять національні традиції, культуру, мову. Їм є чим пишатися. Наприклад, один з персонажів робить відкриття, що Микола Коперник узяв за основу свого дослідження працю асланівця Опанаса Кумгана. Цікаво, чи чув таємничий ван Зайчик про Юрія Дрогобича-Котермака?

Все це так, але не будемо поспішати. Незважаючи на всі позитивні якості, асланівці все ж трошки якщо не дурнуваті, то, м'яко кажучи, надто наївні. І взагалі, від славного міста Асланіва одразу тхне глибокою провінцією, незважаючи на те, що асланівці дуже бажають стати Європою. Славетний поет Тарсун Шефчи-заде, який, між іншим, по волі автора пише виключно цитатами з Пушкіна, теж «розвінчується» як той, що вказує народу шлях просто в Тартар, себто в пекло. Провінційна самовпевненість асланівців доходить до того, що на гаслах, які прикрашають місто, написано: «*Пророк розмовляв по-асланівські!*» Не дивно, що асланівські вчені доводять, що перша людина з'явилася на світ саме в Асланіві, що культура України-Львова найдавніша в світі – та таке інше.

Це теж знайоме. Можна, зрозуміло, нагадати шановному «радянсько-китайському» письменникові, яка країна є батьківщиною слонів, але не будемо поспішати. Що поробиш, і в реальній Україні можна зустріти зовсім не «альтернативних» персонажів, які доводять, що якщо не пророк, то Будда та Христос розмовляли саме українською. І Шевченко подобався та подобається далеко не всім, у тому числі у себе вдома. І не було б з усього цього великої біди – навіть в вигаданому світі Ордусі, але ван Зайчик йде далі. Справа у тому, що наївні асланівці почали боротьбу за відокремлення від імперії. Їм не подобається Ордусть з її прутняками. Більш того, в цьому їх охоче підтримують «західні варвари», яким теж не до душі «ордуський тоталітаризм».

Як відомо, демократизм росіянина перевіряється серед іншого його ставленням до України. На перший погляд навіть тут ван Зайчик намагається зберігати об'єктивність. Головний герой роману, який вочевидь повторює думки автора, вирішує так:

«Мысль о возможном отделении Асланівського уезда от Ордуси не вызвала у него большого раздражения: обидно и глупо, конечно, было бы делить неделимое и рвать на части живое, но ведь любой народ вправе жить так, как ему хочется. И кто мы такие, чтобы этому мешать?»

Можна лише здивуватися. Невже? Нарешті?

Аж ніяк. Герой продовжує свої роздуми:

«Да, это справедливо, да, это правильно — если хочет весь народ.»

Натяк зрозумілий — чи можуть наївні асланівці бажати розриву з імперією? Та ніяк не можуть! Чи нема тут якоїсь змови?

Сумніву нема — змова є. Страшна і кривава. Трійка негідників — історик Зозуля, голова силових структур Нечипорук та сам начальник Асланіва Кучум (ван Зайчик пояснює, що нікого конкретно не мав на увазі) вирішили відірвати регіон від Ордусі. План вони продумали дуже підступний. Спочатку спровокували конфлікт на національному ґрунті, користуючись яким заборонили китайську мову (чи не знаємо?), потім вміло організували зростання злочинності на вулицях, нестачу коштів та перебої з електроенергією, в чому звинуватили «центр». Нарешті під виглядом археологічних розкопок почали будувати в місті та біля нього систему укріплення. Для захоплення влади зрадники організували, зрозуміло від вивіскою краєзнавчого товариства, банду «незалежних дервішів». Крім того, «західні варвари» тільки й чекають миті, щоб перейти кордон...

Аналізувати таке навіть не має сенсу. Зрозуміло, наївні та добрі «малороси» ніколи не забажають мати свою державність, завжди їх хтось підштовхує до розриву з «братньою Росією» — то поляки, то австрійці, то німці, то янки. Вигадки ван Зайчика ще досить толерантні. В одній науковій (!) монографії не так давно було сказано, що Михайло Грушевський був полковником австрійського генерального штабу...

Можна лише знов-таки спитати шановного «радянсько-китайського автора»: Чому Україна повинна розмовляти китайською? Навіщо Україні прутняки — як великі, так і мали?

5.

Читач може бути спокійний – Асланів лишився в складі «квітучої Ордусі», а всі винні одержали «сообразні» прутняки. Але дуже цікаво, як ліберальний ван Зайчик у своєму віртуальному світі організував чергове придушення українського сепаратизму. На жаль, він не дуже оригінальний, навіть суто в літературному плані. В світі, де герої на кожному кроці цитують Конфуція, можна було б розраховувати, що рятівником виступить філософ, навіть поет, у крайньому випадку – мудрий суддя, персонаж багатьох китайських новел. Аж ні! І в світі Ордусі героями стають хлопці з «корочками» – представники імперських спецслужб. Що ж робити? Ще Мольєр писав про драматургів, які не можуть не покликати на допомогу «уряд». Не те цікаво, що в черговий раз світ рятує держбезпека, цікаво – як.

Справа у тому, що «вейбіни», себто міліція Асланіва, не бажають виступати проти свого народу. Більш того, доказів в тих, що з «корочками», фактично нема, навіть ордер оформити неможливо. І тоді один з них викликає в Асланів... невеличку приватну армію – три десятки джигітів з Ургенча, але чомусь з чеченськими прізвищами.

Ніщо, ніщо не нове під Місяцем! Знов-таки проти інородців треба кликати інородців. А ще кажуть – XXI століття на дворі!

Цікаво, між іншим, як з точки зору ван Зайчика забезпечується спокій громадян Ордусі, якщо можливий епізод, дуже яскраво описаний в романі: «дика дивізія», озброєна усіма видами всього вогнепального, сходить з трапу літака і починає просто в залі аеровокзалу бойовий танок. Смішно автору – асланівці чомусь всі розбіглися, чомусь їм не по собі...

Нічого й казати, що для зняття з посад та арешту «зрадників» не був потрібний навіть ордер. Це вам не ліберальні часи Миколи Івановича Єжова, коли без ордеру нічого не робилося. Навіщо такі бюрократичні тонкощі, коли є славні хлопці з «корочками» та три десятки джигітів? А те, що когось там вбили та покалічили, так нічого «хахлам» проти держави бунтувати!

«Хахли»-асланівці, одержавши свої прутняки, зрозуміло покаялися і знов полюбили «квітучу Ордусь». Хлопці з «корочками» святкують перемогу, над Ордуссю безхмарне небо...

6.

Чи треба робити якісь висновки? «Альтернативна» Ордусь, створена таємничим «радянсько-китайським» письменником, виявилася зовсім не альтернативною. Чи не мріє досі дехто про відновлення імперії від моря Жовтого до моря Білого? Чи не чуємо ми з братньої Росії закликів до тісного союзу з Китаєм проти «західних варварів»? Чи не стають там героями (якби ж тільки героями!) хлопці з «корочками»? Чи не «розбираються» з асланівцями усіх національностей за допомогою «диких дивізій»? Шкода, що В'ячеслав Рибakov (той, який не має відношення до ван Зайчика), талановитий письменник і чесна людина, вирішив співати в загальному хорі та на загальний мотив — такий знайомий ще з часів Уварова, Валуєва та Ємського указу.

Що ж до Ордусі та до прутняків... В післямові до одного з романів той же В'ячеслав Рибakov пишається тим, що одержує багато листів «в которых так или иначе звучит одна и та же тема: *«Хочу в Ордусь!» «Хочу жить в Ордуси!» «Как оформить подданство?»* Це не так складно, як показує історія.

...В свій час Олександр Полежав від горя вигукнув:

В России чтут
Царя и кнут.

Не повіримо русофобові!